

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МУКАЧІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

НАУКА МАЙБУТНЬОГО

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ СТУДЕНТІВ, АСПІРАНТІВ ТА
МОЛОДИХ ВЧЕНИХ

Випуск 1(17), 2026

Мукачево

УДК 373.2.015.3:373.2.015.31:17.022.1(045)

Дудаш О.С.,
доктор філософії, старший викладач
кафедри педагогіки дошкільної, початкової освіти
та освітнього менеджменту
Мукачівський державний університет
Бобрушко Н.В.,
здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти,
спеціальність А2 Дошкільна освіта,
Мукачівський державний університет

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ МОРАЛЬНО-ВОЛЬОВИХ ЯКОСТЕЙ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

У статті розкрито психолого-педагогічні основи формування морально-вольових якостей у дітей дошкільного віку. Охарактеризовано сутність морального виховання, особливості розвитку моральної свідомості та емоційно-вольової сфери дошкільників. Висвітлено роль сім'ї, педагогів і виховного середовища у формуванні моральних уявлень, навичок поведінки та вольових якостей дітей. Акцентовано увагу на важливості доцільного добору засобів морального виховання дітей дошкільного віку.

Ключові слова: дитина дошкільного віку, мораль, моральне виховання, морально-вольові якості, засоби морального виховання.

The article reveals the psychological and pedagogical foundations of the formation of moral and volitional qualities in preschool children. The essence of moral education, the features of the development of moral consciousness and the emotional and volitional sphere of preschoolers are characterized. The role of the family, teachers and the educational environment in the formation of moral ideas, behavioral skills and volitional qualities of children is highlighted. Attention is focused on the importance of appropriate selection of means of moral education of preschool children.

Keywords: preschool child, morality, moral education, moral and volitional qualities, means of moral education.

Актуальність проблеми. В умовах стрімких суспільних змін, трансформації системи цінностей та активного впливу інформаційного простору особливої значущості набуває проблема морального виховання дітей дошкільного віку. Саме у період дошкільного дитинства закладаються основи особистості, формуються перші моральні уявлення, ціннісні орієнтації, навички взаємодії з оточенням і здатність керувати власною поведінкою. Важливого значення у цьому процесі набуває формування морально-вольових якостей, зокрема доброзичливості, чесності, відповідальності, наполегливості, дисциплінованості та самоконтролю. Водночас посилення впливу цифрового

середовища й медіаконтенту нерідко ускладнює процес морального становлення дитини, що зумовлює потребу в пошуку ефективних психолого-педагогічних підходів до розвитку морально-вольової сфери дошкільників.

Актуальність дослідження посилюється необхідністю вдосконалення змісту та методів освітньо-виховної роботи закладів дошкільної освіти відповідно до вимог дошкільної освіти та ідей особистісно орієнтованого виховання. Формування морально-вольових якостей потребує системної взаємодії педагогів і батьків, створення сприятливого виховного середовища та використання педагогічних засобів, які сприяють розвитку в дітей уміння дотримуватися моральних норм, регулювати власну поведінку, долати труднощі й досягати поставленої мети. У зв'язку з цим особливої уваги потребує теоретичне обґрунтування психолого-педагогічних основ формування морально-вольових якостей у дітей дошкільного віку.

Аналіз останніх досліджень. Моральне виховання дітей дошкільного віку представлено у працях класиків педагогіки (Г. Ващенко, А. Макаренка, С. Русової, В. Сухомлинського, К. Ушинського) та є предметом дослідження сучасних науковців – Л. Зімакової, Л. Лохвицької, Т. Поніманської та інших. З позицій авторів, формування морально-вольових якостей у дітей дошкільного віку є важливим складником гармонійного розвитку особистості та потребує цілеспрямованого психолого-педагогічного супроводу, системної взаємодії педагогів і батьків, а також використання ефективних виховних засобів і методів.

Мета статті – розкрити психолого-педагогічні основи формування морально-вольових якостей у дітей дошкільного віку.

Результати дослідження. Формування морально-вольових якостей у дітей дошкільного віку є складним і багатограним процесом, що охоплює розвиток моральної свідомості, емоційно-вольової сфери та навичок соціально прийнятної поведінки. Ефективність цього процесу значною мірою залежить від урахування психолого-педагогічних особливостей дошкільного віку, а також від цілеспрямованої взаємодії педагогів, батьків і правильно

організованого середовища.

Період дошкільного дитинства має особливе значення в опануванні дитиною норм і правил моральної поведінки, адже саме на цьому етапі спостерігається сенситивність до розвитку багатьох психічних сфер і закладаються основи особистості. Перші моральні уявлення, почуття та елементарні навички поведінки дитина набуває переважно у процесі повсякденної взаємодії з оточенням, накопичуючи власний моральний досвід [4, с.5]. Складність моральних явищ зумовлює поступове проникнення дитини в їхню сутність. На початковому етапі дошкільники сприймають моральні категорії переважно на емоційному рівні, розрізняючи вчинки як «добрі» чи «погані». Згодом у дітей формується здатність усвідомлювати причини та наслідки певних учинків, розуміти мотиви поведінки й прагнути до позитивних моральних проявів. Водночас темпи опанування моральних норм у дітей можуть відрізнятися: одні швидше осмислюють зміст моральних ситуацій, інші потребують більшого часу та педагогічної підтримки. Це пояснюється особливостями психічного розвитку дитини дошкільного віку та складністю самого процесу морального виховання. Саме тому важливим завданням педагогів і батьків є формування у дітей моральних понять і уявлень про моральні норми, які стануть основою їхньої поведінки, взаємин з оточенням і ставлення до навколишнього світу [4, с.5].

На думку С. Гончаренка, моральне виховання належить до провідних напрямів виховного процесу, оскільки передбачає цілеспрямоване формування моральної свідомості особистості, розвиток моральних почуттів, а також вироблення навичок і звичок моральної поведінки відповідно до певної системи цінностей та ідеологічних орієнтирів [1, с.294]. Воно спрямоване на становлення моральних понять, поглядів, переконань і розвиток моральних почуттів, які відображають потреби, оцінні судження та духовну спрямованість особистості. Зміст морального виховання ґрунтується на загальнолюдських і національних духовно-моральних цінностях. У цьому контексті важливими особистісними якостями, що становлять основу морального виховання, є

гуманність, доброзичливість, чесність, працелюбність, повага до батьків, чуйність, милосердя, дисциплінованість, скромність, порядність і справедливість. Саме ці якості визначають моральний рівень особистості та сприяють утвердженню гуманістичних ідеалів у суспільстві [2, с.129].

Оскільки основи моральності закладаються ще в дошкільному дитинстві, надзвичайно важливо з ранніх років виховувати дитину в атмосфері високих моральних цінностей. Перші уявлення про добро, справедливість, чесність і працьовитість дитина здобуває в сім'ї через наслідування поведінки дорослих. Упродовж дошкільного віку під впливом батьків і педагогів формується спрямованість особистості, що виявляється у системі мотивів та способів поведінки. Водночас на моральний розвиток дитини можуть впливати як позитивні, так і негативні чинники соціального середовища, тому особливого значення набуває свідомий добір педагогами й батьками ефективних засобів, методів і форм морально-етичного виховання дітей старшого дошкільного віку [5, с.201].

Для досягнення ефективних результатів процес морального виховання має здійснюватися на засадах безперервного психолого-педагогічного супроводу впродовж усього періоду дошкільного дитинства. Важливо забезпечувати його інтегрований характер, оскільки моральне виховання тісно пов'язане з усіма напрямками розвитку дитини й не може реалізовуватися ізольовано від інших складових освітнього процесу. Не менш важливою умовою є систематичність роботи, адже епізодичні виховні впливи не здатні забезпечити стійких позитивних результатів. Ефективність морального виховання значною мірою залежить від співпраці та міжособистісної взаємодії між педагогами, батьками й дітьми. У зв'язку з цим освітній процес доцільно організовувати таким чином, щоб моральне виховання здійснювалося природно, ненав'язливо та без надмірного моралізування, органічно поєднувалося з повсякденним життям дитини й було для неї зрозумілим, доступним і переконливим [4, с.7].

Важливим засобом формування у дошкільників уявлень про людські

взаємини, риси характеру та моральні норми є казки морально-етичного змісту, які допомагають дитині усвідомити сутність понять «добре» і «погано» [5, с.203]. Серед сучасних засобів мистецтва, що позитивно впливають на моральний розвиток дітей і виступають моделями соціальної поведінки, науковці виокремлюють мультиплікаційні фільми. В умовах активного поширення візуального контенту через сучасні гаджети – смартфони, планшети, ноутбуки та телевізори – дорослим, зокрема педагогам, необхідно навчитися раціонально використовувати популярність мультфільмів для забезпечення морального виховання дітей [2, с.132].

Н. Компанець наголошує, що вольові процеси та довільна поведінка охоплюють не лише здатність керувати власними емоціями, а й уміння приймати правила, планувати власну поведінку та здійснювати самоконтроль на всіх етапах діяльності [3, с.5]. З позицій емоційно-вольового розвитку воля розглядається як основа саморегуляції та свідомого керування власною поведінкою. У дошкільному віці вольові якості інтенсивно формуються, що проявляється у здатності дитини підпорядковувати свої дії поставленій меті, дотримуватися правил і завершувати розпочату діяльність. Важлива роль у цьому процесі належить дорослому, який сприяє розвитку навичок саморегуляції, допомагає дитині стримувати імпульсивні реакції, долати труднощі та діяти відповідно до вимог і вказівок. Саме в дошкільному дитинстві закладаються такі важливі вольові якості, як наполегливість, цілеспрямованість, витримка й організованість, що становлять основу подальшого особистісного розвитку дитини.

Висновки і перспективи подальших досліджень. У результаті дослідження встановлено, що формування морально-вольових якостей у дітей дошкільного віку є складним і цілеспрямованим процесом, який охоплює розвиток моральної свідомості, емоційно-вольової сфери та навичок соціально прийнятної поведінки. З'ясовано, що дошкільний вік є сенситивним періодом для становлення моральних уявлень, моральних почуттів і вольових якостей особистості. Ефективність цього процесу значною мірою залежить від

правильно організованого виховного середовища, систематичного психолого-педагогічного супроводу, співпраці педагогів і батьків, а також використання різноманітних засобів морального виховання, зокрема художньої літератури, казок і мультиплікаційних фільмів. Доведено, що саме в дошкільному віці закладаються основи таких морально-вольових якостей, як відповідальність, чесність, наполегливість, дисциплінованість, витримка та здатність до самоконтролю.

Перспективи подальших досліджень убачаємо у вивченні ефективних педагогічних технологій формування морально-вольових якостей у дітей дошкільного віку, а також у розробленні рекомендацій для педагогів і батьків щодо організації морального виховання в умовах сучасного інформаційного середовища. Актуальним залишається дослідження впливу цифрового контенту, медіапродукції та інноваційних освітніх засобів на розвиток моральної свідомості й вольової сфери дошкільників.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гончаренко С. У. Український педагогічний енциклопедичний словник. 2-ге вид., допов. і випр. Рівне: Волин. обереги, 2011. 552 с.
2. Зімакова Л. В., Манжелій Н. М. Формування моральних якостей у дітей дошкільного віку в організованій комунікативно-мовленнєвій діяльності. *Педагогічна освіта: теорія і практика*. 2020. Вип. 28(1). С. 126-135.
3. Компанець Н. М. Розвиток та формування емоційно-вольової сфери у дітей дошкільного віку: науково-методичний посібник. Київ: Актуальна освіта, 2023. 42 с.
4. Лохвицька Л. В. Програма з морального виховання дітей дошкільного віку «Скарбниця моралі». Тернопіль: Мандрівець, 2014. 128 с.
5. Смолянюк Ю., Коршун Т. Формування моральних якостей дітей старшого дошкільного віку засобами казок. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2021. Вип 40, Том 3. С. 199-203.

МУКАЧІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

89600, м. Мукачево, вул. Ужгородська, 26

тел./факс +380-3131-21109

Веб-сайт університету: www.msu.edu.ua

E-mail: info@msu.edu.ua, pr@mail.msu.edu.ua

Веб-сайт Інституційного репозитарію Наукової бібліотеки МДУ: <http://dspace.msu.edu.ua:8080>

Веб-сайт Наукової бібліотеки МДУ: <http://msu.edu.ua/library/>